

UMUMTA'LIM MAKTABLARDA VA MAKTAB-INTERNATIDA
O'QUVCHILARNI KASB-HUNARGA YO'NALTIRISH TIZIMINI
RIVOJLANTIRISHGA FUNDAMENTAL YONDASHUV

Shodiyeva Madinabonu Isroilovna

Buxoro viloyati Jondor tumani 2-son IDUMI psixologi

*“Yoshlar tarbiyasi biz uchun o'z dolzarbligi va ahamiyatini hech qachon
yo'qotmaydigan masaladir”*

Sh. Mirziyoyev

ANNOTATSIYA

Mehnat insonning hayotida muhim o'rin egallaydi. Shuning uchun ham inson hayotini, turmushini mehnatsiz, yaratuvchiliksiz tasavvur etib bo'lmaydi. Inson mehnat bilan ulug'. Kishilik jamiyatining asl tarixi ham mehnatdan boshlangan. Mehnat – tirikchilik manbai, qo'yingki, hayot va turmushning qaysi jabhasiga bormang, inson qadami uning mehnati bilan qutlug'. Zero, xalqimiz mehnatni bosh tarbiyachi debataydi. Sabab inson tarbiyasini asosan mehnatga bo'lgan munosabatlariga qarab belgilanishi bejiz emas

Kalit so'zlar: psixologik maslahat, kasb-hunar, mahalla, oila, pedagogik texnologiya.

O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish va uning kasbiy qiziqishlarini aniqlash. Mehnat an'alarini tayanchi sifatida yoshlarni hayotga ijtimoiy mehnat faoliyatida ishtirok etishga tayyorlash ham muhim ahamiyatga ega. Mehnat an'alarini zamirida shaxsning axloqiy sifatleri mehnatsevarlik, yerga va tabiatga muhabbat, suvni isrof qilmaslik saxiylik, o'zgalarning mehnatini qadrlash, mehnat baxt keltirishini anglashdir.

O'rta va umumta'lim maktablari va maktab-internatda o'quvchi-yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish ishlarini olib borishdan avval biz “kasb-hunarga yo'naltirish tizimi” tushunchasini ko'rib chiqishimiz, unga tegishli bo'lgan va unga aloqador tushunchalarga aniqlik kiritishimiz lozim. Birinchi navbatda “kasb-hunar” tushunchasini ko'rib chiqamiz. Ushbu terminni aniqlashda A.A.Jalolov to'rt yondashuvdan foydalangan, bular:

- 1) Inson o'z mehnat funksiyalarini bajaradigan muhit;
- 2) Aniq bir sohada ish olib [boradigan insonlar hamjamiyati](#);
- 3) Tayyorgarlik, ya'ni barcha bilim va malakalari yordamida shaxs aniq bir mehnat funksiyalarini bajara olishi;
- 4) O'z kasbi mutaxassisi, professional, ya'ni vaqt bo'yicha taqsimlangan mehnat funksiyalarini bajarish jarayoni.

Kasb-hunarga yo‘naltirish tushunchasi bilan bog‘liq keyingi tushunchalar bu «optant» va «optatsiya». Ya‘ni, optatsiya – kasbiy rivojlanish yo‘lini tanlash bo‘yicha qabul qilingan yechim, bunda optant – shu yechimni qabul qilgan shaxs deb ataladi.

Kasb-hunarga yo‘naltirish tushunchasi mazmunini yanada chuqurroq anglash uchun yana bir tushuncha, ya‘ni insonning o‘zi uchun moyil bo‘lgan kasbni tanlash jarayoniga e‘tibor qaratish kerak. O‘zi uchun qay bir kasb to‘g‘ri kelishini anglash jarayoni – bu davomiy va ko‘p bosqichli insonning shaxsiy kasb-hunar tanlashga qo‘yilgan rejalari asosida o‘zi uchun moyil bo‘lgan aniq bir kasb-hunarni tanlash jarayoni deb tushuniladi.

Bundan kelib chiqadigan xulosa shundan iborat bo‘ladiki, shaxs ma‘lum bir tayyorgarlik bosqichidan o‘tgandan keyin, ya‘ni o‘rta maktab bosqichidan keyingi bosqichga o‘tish davridan o‘z qiziqishlari, o‘zi uchun kelajakda u yoki bu kasbda band bo‘lish rejalari asosida to‘g‘ri kasb tanlashi lozim bo‘ladi. Bunda unga, kasb-hunar tanlashi uchun yo‘l ochib beradigan, unda kasblar dunyosi bilan tanishish va ular xaqida tasavvurga ega bo‘lish uchun yordam beradigan bir qator metodlar mavjud.

Yoshlarni kasb-hunarga yo‘naltirish jarayonida quyidagi metodlardan foydalanilishi mumkin, bular:

- axborotli – dasturlar, bukletlar, reklama, agitatsiya va boshqalar;
- tashkilotlarga ekskursiyalar uyushtirish – bevosita tashkilotlarga borib; ularda ish jarayoni, tartibi va ish yuritiladigan soha bilan tanishish;
- ma‘naviy-ma‘rifiy tadbirlar o‘tkazish yo‘li orqali;
- kasb-hunarga oid filmlar va videoroliklar ko‘rish – dars jarayonida, yoki ma‘lum bir ajratilgan kurslar davomida o‘quvchi yoshlarni kasblar olami bilan tanishtirish maqsadida ularga shu mavzuga oid filmlar va videoriliklar qo‘yib berish;
- mutaxassislar bilan uchrashuvlar tashkil qilish;
- kasb-hunarga yo‘naltirish va u bilan bevosita ish yuritadigan mutaxassislar;
- firma va tashkilotlar vakillari bilan uchrashuvlar;
- kasb-hunarga yo‘naltirish kursidan leksiya va dasrlar o‘tkazish;
- kasbga yo‘naltiruvchi pedagog, konsultant va psixologlarni jalb qilgan holda yoshlarga kasbga oid ma‘lumotlar taqdim etish, ularda shaxsiy qiziqishlarini savol-davob, test va boshqa turli yo‘llar bilan aniqlab, ularga to‘g‘ri yo‘l ko‘rsatish.

Aslida, kasb-hunarga yo‘naltirishda foydalaniladigan metodlar yuqorida taqdim etilgan ro‘yxatdan ko‘p, lekin keltirilgan metodlar asosiy va bu yoshdagi yoshlarni kasb tanlashida oson bo‘lgan yondashuv sifatida ko‘riladi.

Kasb-hunarga yo‘naltirish nazariyasidan kelib chiqadigan prinsiplar quyidagilardan tashkil topadi:

- * Shaxsiy va ommaviy qiziqishlar orasidagi [ziddiyatlarnibartaraf etish](#);
- * Kasb-hunarni erkin tanlovi va yoshlarning egallamoqchi bo‘lgan kasblariga nisbatan imkoniyat darajalari orasidagi ziddiyatlarnibartaraf etish;

* Psixologik-pedagogik tashxis va kasb-hunarga yo‘naltirish metodlari va usullari shakllarini ilmiy isbot topgani;

* Barcha ma’lumot turlarini kasb-hunar va o‘qish shakllarini tanlashga, va ishga joylashuvga nisbatan erkinligi;

* Kasb-hunarga yo‘naltirishning kompleksli xarakter;

Ushbu tushunchani ko‘pqirraliyli shundan ifodalanadiki, turli ilm yo‘nalishlari uni o‘ziga xos bo‘lgan qarashlar bilan ta’rif berishadi. Misol uchun, pedagogik ilm yo‘nalish vakillari kasbga yo‘naltirish ostida maktablarni pedagogik kollektiv, kasb-hunar o‘quv muassasalar, oila va jamiyatlar faoliyatini nazarda tutishadi. Ular olib boradigan faoliyat o‘quvchi yoshlarni to‘g‘ri kasb-hunartanlashlarida ularni shaxsiy qiziqishlari, imkoniyatlari, psixologik va jismoniy tayyorgarlik darajalarini aniqlashdan iborat.

Psixolog olimlar esa kasb-hunarga yo‘naltirishni o‘sib kelayotgan har bir yosh avlod vakillarini o‘z qarashlari va qiziqishlarini nazarda tutgan xolda kasb-hunar tanlashlariga yordam ko‘rsatadigan psixologik-pedagogik va tibbiy choratadbirlar tizimini tushunishadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Adizova T.M.Psixokorreksiya. – Toshkent. Tafakkur.2010.150-b
2. Mahmudova D,A. Psixokorreksiya asoslari
3. Fan va texnologiya nashriyoti. 2011. 128-b
4. Nishonova Z.T.Psixologik xizmat.Toshkent.TDPU,2006. 128-b
5. G`oziyev E.G`. Muomala psixologiyasi. Toshkent...,2006 y